

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ В УКРАЇНІ

**Анастасія
Толстошеєва,**
асистент кафедри
менеджменту
банківської
діяльності
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

У сучасній банківській практиці процес управління ризиками розглядається як ключовий напрям менеджменту. Головним завданням для менеджменту банку є оптимізація банківського процесу таким чином, щоб отримати максимально можливий прибуток при прийнятному рівні ризику. Кожен банк самостійно визначає цей рівень в залежності від обраної ним стратегії.

Для комерційного банку, головним при управлінні кредитним ризиком є його оцінка перед настанням несприятливих подій для банку, а також розробка і використання максимальної кількості методів по мінімізації кредитного ризику.

Проблемі кредитних ризиків присвячені наукові праці Вітлинського В.В., Дзюблюка О.В., Мороза А.М., Примостки Л.О.У працях цих та інших фахівців розглянуті проблеми управління кредитним ризиком, наведені класифікаційні характеристики кредитів і пов'язаних із ними ризиків.

Мета статті. Структурувати теоретичні підходи до методів управління кредитним ризиком на рівні окремого позичальника та всього кредитного портфеля банку

Вклад матеріалу. Кредитні ризики займають домінуюче місце в ієрархічній системі банківських ризиків і є невід'ємною складовою сукупного банківського ризику, вони являють собою підсистему системи більш високого порядку - банківських ризиків у цілому.

У сучасній економічній літературі існує багато визначень кредитних ризиків, однак за своєю суттю вони тожні між собою. Законодавством кредитний ризик визначається як ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься).

Успіх управління кредитними ризиками, безперечно є однією з най-

важливіших проблем у сучасній теорії й практиці банківської справи України. Управління кредитними ризиками - логічна складова сукупної стратегії банку, що обумовлює необхідність використання системного підходу всилу того, що бізнес, що відбувається в банку, процеси, базовані на кредитних відносинах, торкаються всіх його істотних відносин й зв'язку.

Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях відповідно до причин його виникнення — на рівні кожної окремої позички та на рівні кредитного портфеля в цілому.

Найважливішим методом управління кредитним ризиком на рівні окремого позичальника є аналіз його кредитоспроможності. Організована у банку належним чином оцінка кредитоспроможності позичальників це достатньо дієвий метод запобігання виникненню ймовірних ризиків. Однак, нині така діяльність банку супроводжується низкою проблем, що потребують ретельної перевірки поданої потенційним позичальником інформації юридично-економічного характеру.

Діагностика кредитоспроможності клієнта може, в принципі, складатися із двох взаємопов'язаних частин: внутрішньої та зовнішньої діагностики кредитоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності, які зображені на рис.1. Внутрішня діагностика проводиться у два етапи:

1-й етап - визначення значень показників, які характеризують фінансовий стан позичальника з віднесенням їх до відповідних аналітичних груп;

2-й етап - аналіз фінансового стану позичальника і віднесення позичальника до відповідного класу надійності.

Оцінювання кредитоспроможності позичальника здійснюється шляхом зіставлення фактичного значення коефіцієнтів і показників з їхніми критеріальними рівнями. Унаслідок такого зіставлення встановлюється клас підприємства, відповідно до якого банк організовує з ним кредитні відносини.

Отже, провадження банком комплексної діагностики кредитоспроможності суб'єктів господарювання повинне сприяти підвищенню ефективності функціонування банків у механізмі кредитного забезпечення підприєм-

ницької діяльності у цілому, а запропоновані заходи можуть оптимальним чином доповнити існуючі нині методики оцінки кредитоспроможності клієнта та мінімізації кредитного ризику.

Дуже важливе значення для мінімізації ризику окремого кредиту відіграє аналіз кредиту та структурування позички, яке задовольнить потреби клієнта і мінімізує кредитний ризик банку. Оцінювання кредиту полягає у визначенні його реалістичності з ділового та економічного погляду, встановленні ступеня відповідності суми та строків позички меті заходу, що кредитується, а також у виявленні

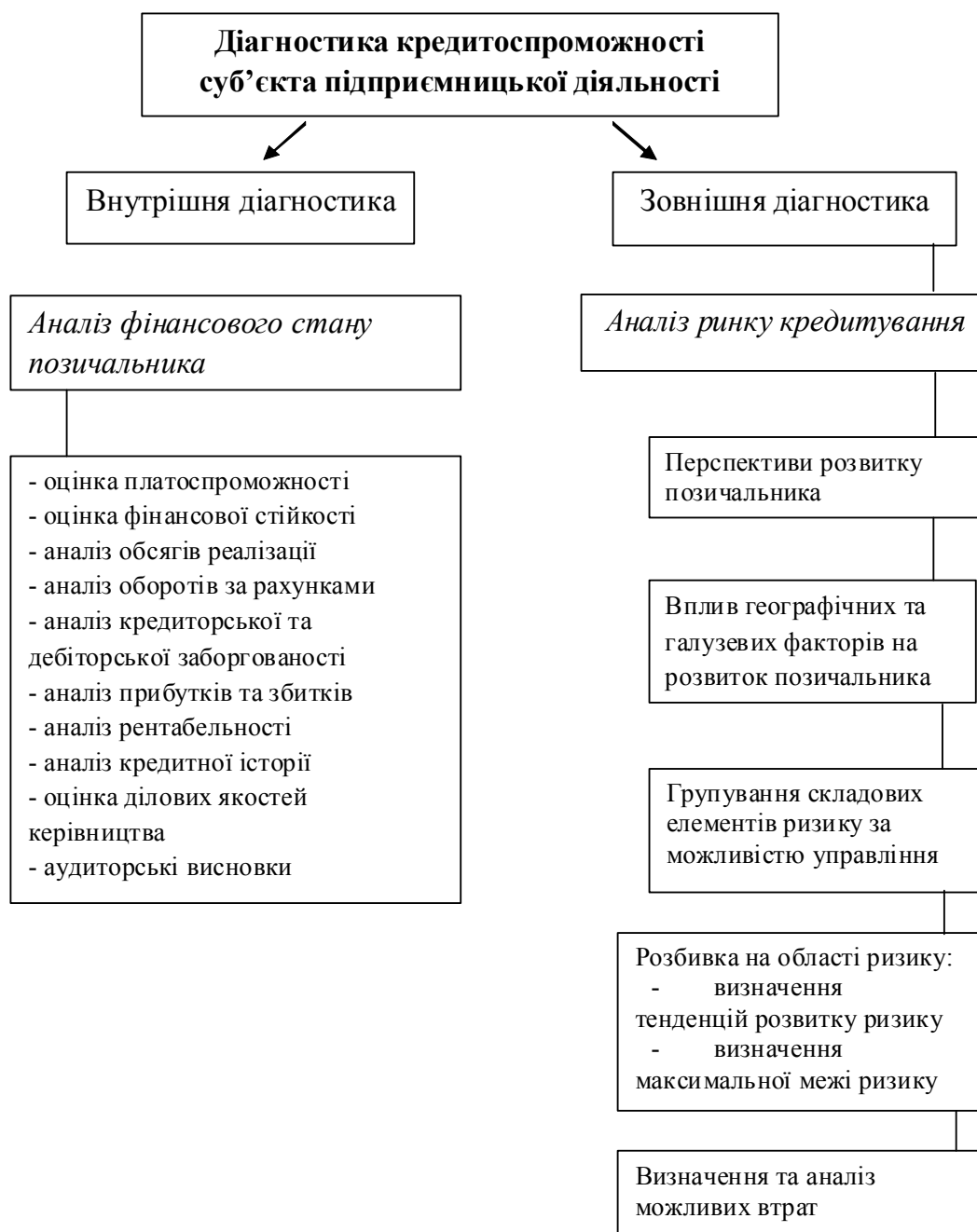

Рис. 1. Алгоритм процесу діагностики кредитоспроможності позичальника

величини ризику, пов'язаного з даною угодою. Адже одному й тому самому клієнтові можуть надаватися кредити, які різняться обсягами, строками, формами забезпечення, методами надання та погашення, а значить, супроводжуються різними за величиною кредитними ризиками.

Цей метод включає в себе аналіз умов кредитування та можливості позичальника генерувати грошові потоки.

Також важливим методом мінімізації кредитного ризику на рівні окремої позики є документування. Якість документування кредитних операцій великою мірою впливає на кредитний ризик кожної окремої позички та кредитного портфеля банку в цілому. Особливого значення ця процедура набуває за умов недосконалого законодавства, бюрократичних підходів до застосування кардинальних дій (процедура банкрутства), високих судових витрат і високої вартості адвокатських послуг — умов, характерних для вітчизняної економічної системи.

На стадії документування кредитний договір, договір застави та інші документи (гарантії, підтвердження прав власності) мають ретельно перевірятися юридичними службами банку та представниками підрозділів контролю для недопущення помилок і зниження документарного ризику.

Неточності, неконкретний опис дій, непередбачення певних обставин, нечітке формулювання обов'язків та відповідальності - усе це може призвести до підвищення кредитного ризику та виникнення проблемних кредитів.

На рівні кредитного портфеля вико-

ристовуються такі методи управління кредитним ризиком:

а) створення резервів

Формування резервів є обов'язковим засобом управління кредитним ризиком, регламентованим відповідними нормативними актами Національного банку України, решта ж методів можуть розглядатися з точки зору їхнього використання чи невикористання відповідно до тих пріоритетів і цілей кредитної політики, котра розробляється вітчизняними банківськими установами згідно того, як саме вони позиціонують себе на кредитному ринку та наскільки ризиковою їм видається обрана стратегія організації кредитних відносин із клієнтами.

Створення резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями надає комерційним банкам можливість компенсувати неповернені кредити за рахунок коштів, що акумулюються відповідно до встановлених вимог, що носять обов'язковий характер.

У період фінансової кризи у зв'язку з незадовільним обслуговуванням боргу та пониженням класу позичальників банки змушені формувати значні обсяги резервів, що негативно впливає на фінансовий стан банку. Динаміка резервних відрахувань по всіх банках України показана у таблиці 1.

За сукупними даними комерційних банків України щодо обсягу активних операцій та сформованих резервів видно, що частка резервів на відшкодування втрат за кредитними операціями в загальних активах станом на 01.01.2012 р. складає 11,28 %, що на 0,71 п.п. менше в порівнянні з 2011 р. Але, якщо

Таблиця 1

Динаміка сформованих резервів банками України
(станом на 01.01 наступних років)

Назва показника	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість зареєстрованих банків (од.)	193	198	198	197	194	198
Загальні активи (млн.грн)	340179	599396	926086	880302	942088	1054280
Резерви за активними операціями банків (млн. грн)	13289	20188	48409	122433	148839	157907
в т.ч. резерви на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	12246	18477	44502	99238	112965	118941
Відсоток виконання формування резервів (%)	100,1	100,04	100,1	100,05	100,01	100,00

порівнювати це значення із 2007 роком, то воно аж на 7,68 п.п. більше. Отже, спостерігається тенденція до збільшення частки резервів в загальних активах банків. Обсяг резервів за активними операціями порівняно з 2007 р. зріс в 11,88 разів. При цьому обсяг активів збільшився більше ніж у 3 рази.

б) лімітування

На сьогодні домінуючу роль у вітчизняній банківській практиці управління ризиком кредитного портфеля відіграє лімітування. Завдяки встановленню лімітів кредитування банки можуть уникнути критичних втрат внаслідок необдуманого концентрування будь-якого виду ризику.

Ліміти можуть встановлюватись за видами кредитів, категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних позичальників, за кредитами в окремі галузі, географічні території, за найбільш ризиковими напрямками кредитування, такими як надання довгострокових позичок, кредитування в іноземній валюті. Лімітування використовується також для визначення повноважень кредитних працівників різних рангів щодо розмірів наданих позичок. Кредитний ризик банку обмежується встановленням ліміту загального розміру кредитного портфеля, обмеженням величини кредитних ресурсів філій банку та іншими обмеженнями.

Потрібно зазначити, що вітчизняна банківська практика має достатньо відпрацьований механізм лімітування як один із засобів управління кредитним портфелем. У той же час лімітування як один із найбільш важливих методів управління кредитним портфелем банку потребує подальшого удосконалення відповідно до умов функціонування вітчизняних банківських установ на кредитному ринку.

в) диверсифікація

Диверсифікація кредитів передбачає розподіл вкладених в економіку позичкових капіталів між різними за своїми параметрами кредитними інструментами, що сприяє зниженню загального рівня ризикованості кредитного портфеля.

Успішність застосування методу диверсифікації зумовлюється наявністю відповідного аналітичного інструментарію, що дозволяє проводити аналіз ди-

версифікованості кредитного портфеля й моделювання динаміки диверсифікації із визначенням оптимального її рівня. В арсеналі аналітичного інструментарію особливо необхідно виокремити інструменти, які ґрунтуються на економіко-математичному моделюванні, та дозволяють не лише адекватно оцінити досліджуваний процес, а й визначити параметри його оптимізації.

На рис. 2 зображений процес диверсифікації як сукупність наступних компонентів:

- структурна - дає змогу визначити цільові орієнтири, суб'єкти, об'єкти, напрями й обсяг диверсифікації;

- часова або динамічна компонента - політика розподілу активів, орієнтована

- на часову компоненту, включає стратегію розподілу активів, орієнтовану на довгостроковий період і тактичний розподіл активів у короткостроковому-часовому відрізку;

- факторна компонента - відображає детермінованість процесу диверсифікації від певних факторів і умов, де фактори слугують рушійною силою диверсифікації, визначають її характер і окремі риси, однак при цьому не викликають і не забезпечують її наявності, а умови визначають ефективність і саму можливість її застосування;

- класифікаційна компонента (віддзеркалює типологію диверсифікаційних процесів і змін, спричинених ними);

- методологічна компонента (полягає у визначенні й застосуванні певних методів, методик, прийомів і способів управління об'єктом диверсифікації з позиції його оптимізації).

Проведення диверсифікації в просторовому, продуктовому, галузевому розрізах, використання інших її форм та напрямків вимагає глибоких знань ринку, особливостей галузі, наявності відповідних фахівців, та ін. внутрішніх умов. Тому цілком можливе виникнення надмірної диверсифікованості, яке обумовлює не зменшення, а зростання кредитного ризику внаслідок впливу внутрішньобанківських технологічних, процедурних та інших факторів (наприклад, працівники, які здійснюють/реалізують політику банку, можуть неадекватно оцінити кредитний проєкт, можливості банку щодо його реа-

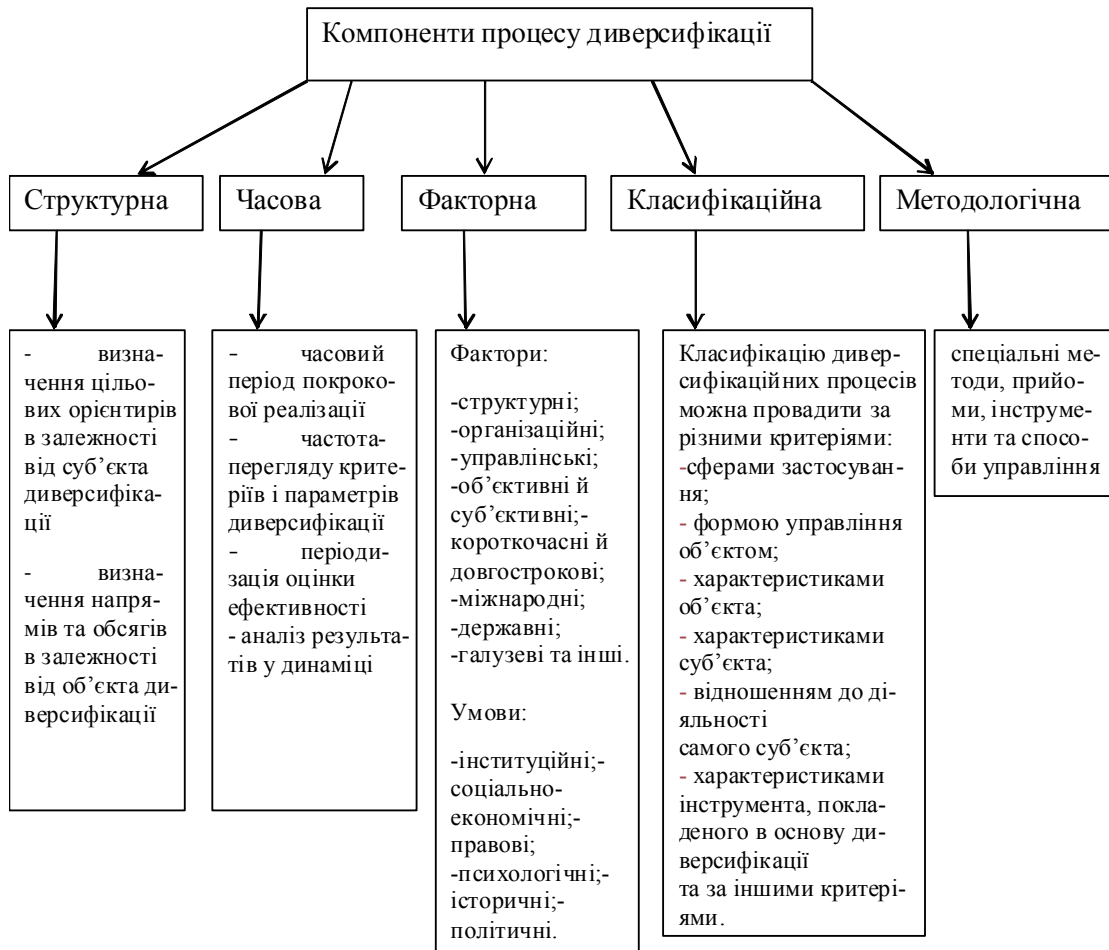

Рис. 2. Компоненти процесу диверсифікації

лізації й можливі втрати за кредитом). Це, у свою чергу, додатково генерує кредитний ризик.

г) сек'юритизація

Сек'юритизація активів – це «інноваційна техніка фінансування; специфічна форма в рамках загальної тенденції до сек'юритизації; основна ідея: списання фінансових активів із балансу підприємства та їхнє рефінансування за допомогою випуску цінних паперів на міжнародному ринку й ринку капіталів. Сек'юритизація являє собою фінансування або рефінансування яких-небудь активів компанії, що приносять дохід, за допомогою «перетворення» таких активів у ліквідну форму через випуск облігацій або інших цінних паперів» [3, с.46].

Виділяють три основні види сек'юритизації:

- класичний: використовуючи його, банк продає свої активи спеціалізованій юридичній компанії – SPV (specialpurposevehicle), яка фінансує купівлю цих активів шляхом випуску цінних паперів на ринку капіталу. SPV має бути повністю відокремленою від

первинного власника активів (банку), щоб не допустити включення її в консолідовану групу з фінансовою установою і уникнути можливих наслідків неплатоспроможності первинного власника акцій;

- синтетичний: характеризується тим, що активи залишаються на балансі кредитної установи. Цей метод доцільно використовувати в тому випадку, коли пул активів формується з малоризикових кредитів і їх списання може погіршити якісні характеристики (нормативи)кредитного портфеля банку;

- накопичувальний: завдяки простоті реалізації є найпопулярнішим серед невеликих банків. При застосуванні накопичувальної сек'юритизації банк формує кредитний портфель, а потім відповідно до його обсягу випускає облігації, які розміщуються серед іноземних банків. Видані кредити є безпосереднім забезпеченням за цінними паперами (фактично продаж позик не відбувається).

Сек'юритизація може бути ефективним інструментом створення нових можливостей для залучення фінансу-

вання й інвестування на українському ринку цінних паперів. З одного боку, вона дозволить вітчизняним банкам отримати доступ до відносно недорогого джерела фінансування, а з іншого – інституційні інвестори, такі, як пенсійні фонди і страхові компанії, одержать можливість інвестувати свої кошти і отримувати дохід від низькоризикових активів. Тому сек'юритизація може сприяти поглибленню і розширенню вітчизняного ринку капіталу.

З урахуванням сучасних умов розвитку фінансового ринку в Україні можна констатувати, що сек'юритизація, як метод управління кредитним ризиком, може представляти значний інтерес саме для комерційних банків, які мають великі обсяги однорідних кредитних вкладень і потребують адекватних засобів управління ними.

Вивчення методів управління кредитним ризиком та оцінка дієвості їх застосування комерційними банками України засвідчила про досить нечисленний їх набір характерний для нинішньої банківської практики, що значно звужує можливості мінімізувати кредитний ризик, а отже, і саму ефективність управління. Значна увага зосереджується на унікальності кожного кредитного ризику, що унеможливає виділення універсальних методів управління ним, лише їх комплекс і відповідність ряду особливостей конкретного комерційного банку зробить управління продуктивним.

Використання таких методів як лімітування та відрахування резервів слугує для банку як попереджувальні заходи по управлінню кредитним ризиком. Встановлення лімітів по видам кредиту, позичальникам, території, галузі господарства становить розвинуту систему лімітів яка встановить обмеження та контроль за дотриманням рівня ризику. Проблема існуючої системи відрахування резервів стосується недосконалого законодавства, яке не враховує індивідуальні особливості кожного підприємства і передбачає нарахування резервів на основі стандартизованої схеми.

Використання таких методів як диверсифікація та сек'юритизація несе в собі однаковий недолік – висока вартість застосування. Диверсифікація потребує проведення постійного аналізу та використання інструментарію, який дозволить виміряти диверсифікацію, щоб попередити її надмірний рівень, а це в свою чергу потребує високі інтелектуальні можливості. Сек'юритизація представляє собою новий метод управління кредитним ризиком, але дуже ефективний і визнаний української практикою. Дороговизна цього методу означає, що використати його можуть великі банки, які можуть дозволити собі витратити кошти у інноваційні методи управління.

Проте не існує найкращого методу. Вважаємо, що ефективним заходом управління кредитним ризиком є застосування всіх методів комплексно. При чому кожний метод повинен використовуватися на відповідному для нього етапі, коли це буде найдоцільніше.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бобиль В., Соловей М.* Сек'юритизація банківських активів у контексті управління портфельним кредитним ризиком // Вісник Національного банку України. - К., 2010. - №1. - С. 22-25
2. *Гринько О.Л.* Теоретичні аспекти сутності та визначення диверсифікації кредитного портфеля банку // Вісник Національного банку України. - К., 2011. - квітень – с.38-45
3. *Дзюблюк О.* Особливості сек'юритизації у механізмі управління кредитним ризиком банківської діяльності – Вісник ТНЕУ №2, 2009 – с. 45-55
4. Положення НБУ «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків», затверджене постановою Правління НБУ №279 від 06.07.2000 зі змінами і доповненнями від 19.03.2003р.
5. www.bank.gov.ua/ Офіційний сайт НБУ